

Przeżywalność pałeczek *Salmonella* Enteritidis w gnojowicy świńskiej

*Bożena Szejniuk, Katarzyna Budzińska, Grzegorz Wroński,
Małgorzata Magdalena Kostrzewa, Anita Jurek
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy, Bydgoszcz*

1. Wstęp

Nawozowe wykorzystanie gnojowicy, ze względu na znaczną zawartość substancji biogenych, jest niewątpliwie ważnym czynnikiem plonotwórczym, a także przyczynia się do rozwoju cennej mikroflory glebowej. W rolniczym stosowaniu gnojowicy, obok jej dużej wartości nawozowej, bardzo istotne są również aspekty sanitarno-higieniczne [11, 17]. Gnojowica zawierać może zarówno mikroorganizmy saprofityczne, jak i liczne chorobotwórcze bakterie, wirusy, grzyby oraz jaja i oocysty pasożytów. Należy podkreślić, że gnojowica nie podlega procesowi samozagrzania, dlatego przy braku lub niewłaściwych metodach jej higienizacji może być źródłem rozprzestrzeniania się w środowisku drobnoustrojów patogennych [1, 6], w tym również pałeczek *Salmonella* Enteritidis. Jak donosi Puchalski i wsp. [16], infekcje powodowane przez te bakterie od wielu lat stanowią w Polsce istotny problem. Pałeczki z rodzaju *Salmonella* mogą przeżywać w gnojowicy przez długi czas [15, 18] i w następstwie nawozowego jej wykorzystania prowadzić do skażenia gleb,

roślin uprawnych oraz wód, co stwarza poważne niebezpieczeństwo dla zdrowia ludzi i zwierząt [1, 2].

Celem pracy było określenie w badaniach modelowych przeżywalności i tempa eliminacji bakterii *Salmonella* Enteritidis w gnojowicy pochodzącej z fermy trzody chlewnej oraz oszacowanie ryzyka sanitarno-epidemiologicznego, wynikającego z możliwości rozprzestrzeniania się testowanych mikroorganizmów w środowisku naturalnym.

2. Materiał i metody

Do badań laboratoryjnych wykorzystano świeżą gnojowicę świńską, w której oznaczano czas przeżycia oraz tempo inaktywacji pałeczek *Salmonella* Enteritidis zgodnie z normą PN-EN ISO 6579:2003. Zaszczepione testowanymi bakteriami próby gnojowicy przechowywano w dwóch wariantach temperaturowych: 4 i 20°C przez okres 10 tygodni. Określenie liczebności mikroorganizmów *Salmonella* Enteritidis w materiale doświadczalnym prowadzono w oparciu o metodę najbardziej prawdopodobnej liczby drobnoustrojów (NPL) w układzie trzech próbek.

2.1. Przygotowanie prób do badań

Zawiesinę bakteryjną przygotowano wprowadzając do 20 ml soli fizjologicznej z peptonem kolonie *Salmonella* Enteritidis wyhodowane na Tryptic Soy Agar. Przy użyciu densytometru Vitek Systems ATB 1550, uzyskano według skali Mc Farlanda zawiesinę oznaczanych drobnoustrojów o gęstości $8,0 \cdot 10^8$ NPL/cm³. Sporządzoną zawiesinę bakteryjną dodano do badanej objętości gnojowicy i dokładnie wymieszano. Do badań wykorzystano 6 dm³ materiału doświadczalnego, z czego 1 dm³ przeznaczono do wstępnych badań fizykochemicznych. Pozostałe 5 dm³ gnojowicy rozlano do dwóch bioreaktorów po 2,5 dm³ każdy i umieszczono w specjalnych komorach o temperaturze 4 i 20°C.

2.2. Badania mikrobiologiczne

Ilościowe oznaczenie pałeczek *Salmonella* Enteritidis w materiale doświadczalnym przeprowadzono określając najbardziej prawdopodobną liczbę drobnoustrojów (NPL), korzystając z tablic Mc Crady'ego.

W celu określenia liczebności badanych bakterii w początkowym etapie eksperymentu stosowano płynne podłoża namnażające – 1% wodę peptonową oraz podłoże wybiórcze według Rappaporta i Vassiliadisa.

W dalszej kolejności hodowle przenoszono na pożywki stałe – agar XLD z ksylozą, lizyną i dezoksychohanem sodu oraz agar BPL, z zielenią brylantową, czerwienią fenolową i laktozą. Podłoża stałe inkubowano w temperaturze 37°C przez 24 godziny. Końcową fazę identyfikacji drobnoustrojów przeprowadzono za pomocą surowicy poliwalentnej HM.

2.3. Badania fizykochemiczne

Gnojowicę świńską przeznaczoną do badań poddano podstawowej ocenie fizykochemicznej (tab. 1). Zakres wykonanych analiz obejmował oznaczenie: odczynu, zawartości suchej masy, ChZT_{Cr}, BZT₅, azotu ogółem, azotu amonowego, fosforu ogółem, chlorków, siarczanów oraz metali ciężkich za pomocą metod stosowanych w chemii rolnej [14].

2.4. Analiza statystyczna

Uzyskane wyniki badań przeżywalności *Salmonella* Enteritidis w gnojowicy świńskiej zweryfikowano, a następnie poddano transformacji logarytmicznej oraz analizie statystycznej w oparciu o zmiany liczby bakterii w czasie według wzoru:

$$\log(N) = ax + b \quad (1)$$

gdzie:

N – liczba bakterii w danym czasie w gnojowicy,

a – współczynnik kierunkowy, odpowiadający średniej zmianie liczby bakterii w postaci log na jeden tydzień,

x – czas w tygodniach,

b – wyraz wolny, odpowiadający teoretycznie log liczby bakterii w czasie zerowym, zaangażowanych w dany proces.

Obliczono współczynniki determinacji i regresji, a także ustalono teoretyczny czas przeżycia oraz tempo inaktywacji *Salmonella* Enteritidis w gnojowicy na podstawie przebiegu prostych regresji.

3. Wyniki badań i ich omówienie

3.1. Wyniki analizy fizykochemicznej gnojowicy

Wyniki przeprowadzonej analizy fizykochemicznej gnojowicy przedstawiono w tabeli 1. Zawartość cennych składników nawozowych według wielu autorów w dużej mierze uzależniona jest od zawartości suchej masy. W badanej gnojowicy świńskiej zawartość suchej masy ogółem była niska i wyniosła 3,80%. Kluczek [5] na podstawie badań własnych ustalił zawartość suchej masy gnojowicy pochodzącej od trzody chlewnej i bydła odpowiednio na poziomie 8,39% i 6,97%. Analiza fizykochemiczna gnojowicy w doświadczeniu Olszewskiej i wsp. [13] wykazała zawartość suchej masy równą 6,02%.

Tabela 1. Właściwości fizykochemiczne gnojowicy świńskiej
Table 1. Physicochemical properties of pig slurry

Parametr	Jednostka	Wartość
odczyn	pH	8,11
sucha masa ogółem	%	3,80
sucha masa organiczna	%	3,17
ChZT _{Cr}	mg O ₂ /dm ³	47820,00
BZT ₅	mg O ₂ /dm ³	20250,00
azot ogółem	mg N/dm ³	1363,07
azot amonowy	mg NH ₄ /dm ³	1204,05
fosfor ogółem	mg P/dm ³	255,10
chlorki	mg Cl/dm ³	916,87
siarczany	mg SO ₄ /dm ³	460,01
cynk	mg Zn/dm ³	13,13
glin	mg Al/dm ³	0,66
mangan	mg Mn/dm ³	0,48
żelazo	mg Fe/dm ³	15,40

Badana gnojowica zawierała średnio 255,10 mg/dm³ fosforu ogółem, natomiast koncentracja azotu ogółem wyniosła 1363,07 mg/dm³. Zawartości powyższych pierwiastków w gnojowicy bydłowej badanej przez Olszewską [10] wynosiły odpowiednio 2171 i 6232 mg/dm³. Spo-

śród metali ciężkich obecnych w analizowanej gnojowicy, stwierdzono zdecydowanie mniejszą ilość cynku w odniesieniu do rezultatów uzyskanych przez Budzińską [3], która oznaczyła jej zawartość na poziomie 44,70 mg/dm³. Badania własne wykazały, że gnojowica była również uboższa w chlorki (916,87 mg O₂/dm³) w porównaniu do badań Krapaca i wsp. [7], gdzie stwierdzono ich udział w granicach 990,00 mg/dm³.

Parametr ChZT_{Cr} w doświadczeniu własnym kształtował się na poziomie 47820 mg O₂/dm³, natomiast wartość BZT₅ wynosiła 20250 mg O₂/dm³. W badaniach Kutery [8] wartości obu parametrów zostały ustalone w granicach: 25000 mg O₂/dm³ (ChZT_{Cr}) i 13800 mg O₂/dm³ (BZT₅).

3.2. Wyniki badań mikrobiologicznych

Drobnoustroje z rodzaju *Salmonella* nie znajdują naturalnego środowiska w glebie i nawozach naturalnych umożliwiającego im stałe bytowanie. Bakterie te mogą przez krótki czas namnażać się, jednak w końcowym efekcie podlegają procesowi częściowej lub całkowitej eliminacji. Wyniki badań zmian liczebności pałeczek *Salmonella Enteritidis* w gnojowicy świńskiej przedstawiono w tabeli 2.

Liczba badanych drobnoustrojów w pierwszym tygodniu oznaczenia wynosiła $1,9 \cdot 10^8$ NPL/cm³ w temperaturze 4°C, natomiast w temperaturze 20°C osiągnęła wartość $4,5 \cdot 10^7$ NPL/cm³, po czym w drugim oznaczeniu w obu wariantach temperaturowych obniżyła się do poziomu $2,5 \cdot 10^7$ NPL/cm³. W trzecim oznaczeniu liczba pałeczek *Salmonella Enteritidis* w temperaturze 20°C przyjęła wartość $9,5 \cdot 10^4$ NPL/cm³, zaś podczas kolejnych oznaczeń w tej temperaturze badane bakterie nie zostały stwierdzone. Z kolei w temperaturze 4°C liczebność mikroorganizmów w trzecim oznaczeniu wzrosła do wartości $9,5 \cdot 10^7$ NPL/cm³, po czym w następnych okresach badawczych systematycznie zaczęła obniżać się. W 8. tygodniu eksperymentu nie wykryto już testowanych drobnoustrojów (tab. 2).

Uzyskane w badaniach własnych wyniki wskazują na wyraźny wpływ temperatury na tempo eliminacji pałeczek *Salmonella Enteritidis* w gnojowicy świńskiej (tab. 3, rys. 1 i 2). W analizowanych próbach stwierdzono tendencję do spowolnienia dynamiki inaktywacji testowanych mikroorganizmów wraz z obniżeniem temperatury składowania gnojowicy. Dienne tempo redukcji liczby bakterii *Salmonella Enteritidis* w gnojowicy według obliczeń statystycznych w temperaturze 4°C wyno-

siło 0,94 log, natomiast w temperaturze 20°C było znacznie większe i przyjęło wartość 2,54 log. Ustalony na podstawie analizy regresji teoretyczny czas przeżycia oznaczanych bakterii w gnojowicy przechowywanej w temperaturze 4°C wynosił 10,7 tygodnia, podczas gdy w temperaturze 20°C był znacznie krótszy i nie przekraczał 4,5 tygodnia (tab. 3).

Tabela 2. Liczba bakterii *Salmonella* Enteritidis w próbach gnojowicy świńskiej w czasie doświadczenia

Table 2. Number of bacteria *Salmonella* Enteritidis in the samples of pig slurry during the experiment

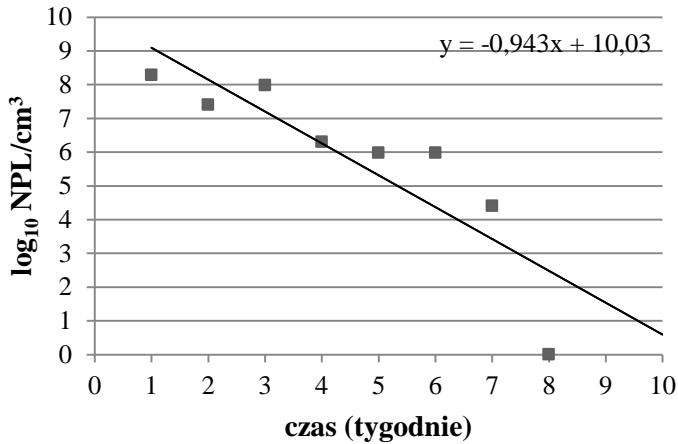
Tygodnie badań	Liczba pałeczek <i>Salmonella</i> Enteritidis [NPL/cm ³] w temperaturze 4°C	Liczba pałeczek <i>Salmonella</i> Enteritidis [NPL/cm ³] w temperaturze 20°C
1.	$1,9 \cdot 10^8$	$4,5 \cdot 10^7$
2.	$2,5 \cdot 10^7$	$2,5 \cdot 10^7$
3.	$9,5 \cdot 10^7$	$9,5 \cdot 10^4$
4.	$20,0 \cdot 10^5$	n.s.
5.	$9,5 \cdot 10^5$	n.s.
6.	$9,5 \cdot 10^5$	n.s.
7.	$2,5 \cdot 10^4$	n.s.
8.	n.s.	n.s.
9.	n.s.	n.s.
10.	n.s.	n.s.

n.s. – nie stwierdzono

Tabela 3. Współczynniki regresji charakteryzujące dynamikę inaktywacji pałeczek *Salmonella* Enteritidis w badanych próbach gnojowicy

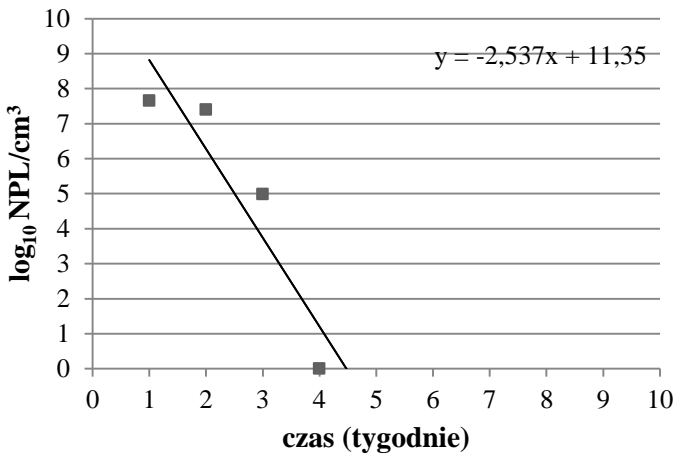
Table 3. Regression coefficients characterizing the inactivation dynamics of *Salmonella* Enteritidis in the tested samples of slurry

Badana próba	Równanie prostej regresji	Wartość r^2	Maksymalny czas przeżycia (tygodnie)
4°C	$y = -0,94x + 10,03$	0,76	10,7
20°C	$y = -2,54x + 11,35$	0,85	4,5

Rys. 1. Prosta regresji charakteryzująca tempo eliminacji bakterii *Salmonella* Enteritidis w gnojowicy w temperaturze 4°C

Fig. 1. Regression line characterizing the elimination rate of bacteria *Salmonella* Enteritidis in slurry at 4°C

Rys. 2. Prosta regresji charakteryzująca tempo eliminacji bakterii *Salmonella* Enteritidis w gnojowicy w temperaturze 20°C

Fig. 2. Regression line characterizing the elimination rate of bacteria *Salmonella* Enteritidis in slurry at 20°C

Zaobserwowane w badaniach własnych zjawisko wydłużania się przeżywalności testowanych drobnoustrojów w gnojowicy przy niskich temperaturach jest zbieżne z wynikami uzyskanymi przez Arrusa [1] oraz Plachá i wsp. [15]. W doświadczeniu przeprowadzonym przez Olszewską i wsp. [12] maksymalny czas przeżycia pałeczek *Salmonella* Enteritidis wyniósł w próbie gnojowicy przechowywanej w temperaturze 4°C 10 tygodni, natomiast w temperaturze 20°C oznaczane drobnoustroje izolowano tylko do 6. tygodnia badań. Z kolei w eksperymencie nad tempem eliminacji bakterii *Salmonella* Dublin z gnojowicy bydłowej wykazano, że przeżywalność tych drobnoustrojów wynosiła 21 tygodni w temperaturze 4°C i 16 tygodni w temperaturze 20°C [10]. Według Maćkowiaka [9] pałeczki *Salmonella* Enteritidis są w stanie przeżyć w gnojowicy w temperaturze 8°C do 325 dni, podczas gdy w temperaturze 17°C ich czas przeżycia jest krótszy i wynosi 180 dni. Należy również podkreślić, że na stopień przeżywalności pałeczek *Salmonella* Enteritidis w gnojowicy, obok warunków temperaturowych wpływ także wywiera obecność autochtonicznych mikroorganizmów oraz zawartość substancji pokarmowych [1, 4]. Jak podaje Budzińska [3], krótszy czas przeżycia badanych bakterii w gnojowicy w temperaturze 20°C, związany jest z faktem silniejszego rozwoju naturalnej mikroflory, która wykazuje antagonistyczne oddziaływanie wobec patogennych drobnoustrojów, w tym pałeczek z rodzaju *Salmonella*.

4. Wnioski

1. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że pałeczki *Salmonella* Enteritidis podlegały stopniowej eliminacji w gnojowicy pochodzącej od trzody chlewnej, przy czym dynamika inaktywacji drobnoustrojów była zależna od warunków termicznych procesu jej składowania.
2. Wykazano dłuższą przeżywalność oznaczanych bakterii w gnojowicy świńskiej w temperaturze 4°C w porównaniu z temperaturą 20°C.
3. Ustalony na podstawie analizy regresji teoretyczny czas przeżycia badanych drobnoustrojów w gnojowicy wyniósł 10,7 tygodnia w temperaturze 4°C i 4,5 tygodnia w temperaturze 20°C.
4. Z rezultatów doświadczenia wynika, że możliwość przeżycia pałeczek *Salmonella* Enteritidis w badanej gnojowicy stanowi ryzyko rozprzestrzeniania się tych drobnoustrojów w środowisku naturalnym, jak również stwarza potencjalne zagrożenie dla zdrowia ludzi i zwierząt.

Literatura

1. **Arrus K. M., Holley R. A., Ominski K. H., Tenuta M., Blank G.:** *Influence of temperature on Salmonella survival in hog manure slurry and seasonal temperature profiles in farm manure storage reservoirs.* Livest. Sci., 102, 226÷236. 2006.
2. **Baloda S. B., Christensen L., Trajcevska S.:** *Persistence of a Salmonella enterica serovar Typhimurium DT12 clone in a piggery and in agricultural soil amended with Salmonella-contaminated slurry.* Appl. Environ. Microbiol., 67, 2859÷2862. 2001.
3. **Budzińska K.:** *Survivability of Salmonella Senftenberg W₇₇₅ in cattle slurry under various temperature conditions.* Folia biol., 53, 145÷150. 2005.
4. **Himathongkham S., Bahari S., Riemann H., Cliver D.:** *Survival of Escherichia coli O157:H7 and Salmonella typhimurium in cow manure and cow manure slurry.* FEMS Microbiol. Lett., 178, 251÷257. 1999.
5. **Kluczek J. P.:** *Aspekty sanitarno-higieniczne ścieków odzwierzęcych.* Pr. Komis. Nauk Rol. i Biol. BTN, 24, 43÷88. 1986.
6. **Kołacz R., Dobrzański Z.:** *Higiena i dobrostan zwierząt gospodarskich.* Wydaw. AR, Wrocław 2006.
7. **Krapac I. G., Dey W. S., Roy W. R., Smyth C. A., Storment E., Sargent S. L., Steele J. D.:** *Impact of swine manure pits on groundwater quality.* Environ. Pollut., 120, 475÷492. 2002.
8. **Kutera J.:** *Rolnicze wykorzystanie gnojowicy – zalecenia.* Materiały instruktażowe nr 23, IMUZ, Falenty 1977.
9. **Maćkowiak Cz.:** *Gnojowica, jej właściwości i zasady stosowania z uwzględnieniem ochrony środowiska.* Materiały szkoleniowe 75/99. Wydaw. IUNG. Puławy 1999.
10. **Olszewska H.:** *Aspekty higieniczne rolniczego wykorzystania gnojowicy.* Rozprawy 116. Wydaw. Uczeln. ATR. Bydgoszcz 2005.
11. **Olszewska H., Gawrysiak A.:** *Wpływ warunków termiczno-wilgotnościowych na tempo inaktywacji paciorkowców grupy D w glebach skażonych gnojowicą z zawiesiną bakterii wskaźnikowych.* Pr. Komis. Nauk Rol. i Biol. BTN, 49, 49÷57. 2007.
12. **Olszewska H., Paluszak Z., Szejniuk B.:** *Przeżywalność Salmonella enteritidis w warunkach laboratoryjnych w glebie, gnojowicy i ścieku komunalnym.* Rocz. Nauk. Zoot. 26, 275÷285. 1999.
13. **Olszewska H., Paluszak Z., Szejniuk B.:** *Badania przeżywalności drobnoustrojów Salmonella enteritidis w gnojowicy, ścieku bytowym i wodzie w warunkach laboratoryjnych.* Problemy higieny w ekologizacji rolnictwa. Wydaw. Fundacja Rozwój SGGW. Warszawa 1997.

14. **Ostrowska A., Gawliński S., Szczubialka Z.:** *Metody analizy i oceny właściwości gleb i roślin.* Wydaw. IOŚ, Warszawa 1991.
15. **Plachá I., Venglovský J., Sasáková N., Svoboda I. F.:** *The effect of summer and winter seasons on the survival of Salmonella typhimurium and indicator micro-organisms during the storage of solid fraction of pig slurry.* J. Appl. Microbiol. 91, 1036÷1043. 2001.
16. **Puchalski A., Kolasa A., Dec M., Urban-Chmiel R., Kowalczyk-Pecka D.:** *Charakterystyka elektroforetyczna białek błony zewnętrznej szczepów Salmonella Enteritidis hodowanych w zróżnicowanych warunkach oraz ocena ich właściwości antygenowych.* Medycyna Wet., 64, 193÷196. 2008.
17. **Smoliński S., Wilczewski E., Andrzejewska J.:** *Występowanie bakterii z rodzaju Escherichia i Salmonella w glebie pozaryzosferowej i ryzosferowej upraw nawożonych gnojowicą.* Pr. Komis. Nauk Rol. i Biol. BTN, 39, 337÷344. 2004.
18. **Wroński G., Szejniuk B., Affelska M.:** *Wpływ preparatu EM na przeżywalność bakterii wskaźnikowych Salmonella Senftenberg W₇₇₅ w gnojowicy bydłowej.* Woda, Środowisko, Obszary Wiejskie, 10, 223÷231. 2010.

Survival Rate of *Salmonella* Enteritidis in Pig Slurry

Abstract

The aim of this study was to estimate in a model research the survival rate and the elimination rate of the indicator bacteria *Salmonella* Enteritidis in slurry derived from a pig-breeding farm. Laboratory analyses were carried out at temperatures of 4°C and 20°C in two replications. A suspension of the tested bacteria *Salmonella* Enteritidis was introduced into slurry placed in a glass vessel with a volume of 6 liters. To do so, colonies of *Salmonella* bacilli from two Petri dishes were dissolved in 20 ml of Ringer's solution with peptone, and the concentration of bacteria was determined at a level of $8.0 \cdot 10^8$ MPN/cm³, using a densitometer. The suspension obtained was added to the whole volume of slurry and then mixed thoroughly. From all the sample, 1 liter was intended for initial physico-chemical analyses. The other 5 liters were placed in two glass bioreactors 2.5 liter each, which were placed in chambers with temperatures of 4°C and 20°C. Quantitative determination of the test bacteria in particular samples was made by means of the MPN method for the three tube set. The identification of *Salmonella* bacilli was carried out according to the norm PN-ISO 6579:1998. The survival rate of the test bacteria was determined based on an

analysis of the course of linear regression lines characterizing the dynamics of quantitative changes in *Salmonella* Enteritidis bacilli in the examined samples.

The study indicated that as early as in the first week after placing the samples in varied thermal conditions, there was a decrease in the number of tested bacteria by two powers in slurry stored at 20°C in comparison with the initial results. Next quantitative examination of this samples in the second week showed a slight decrease in the number of *Salmonella*, whereas in the fourth week their presence was no more detected. The ambient temperature 4°C, in turn, favored a slower elimination of the examined microorganisms. In the subsequent weeks of the study, a gradual, even reduction in the number of *Salmonella* bacilli occurred. The presence of the tested microorganisms was not observed in this sample only in the 8th week.

Summing up the obtained results of the study, it should be stated that the survival rate of *Salmonella* Enteritidis depended on the thermal conditions in which the samples were collected. On the basis of a statistical analysis it was found that the survival time of the indicator bacteria in a sample of slurry stored at 20°C was 4.5 week, whereas for 4°C it was extended up to 10.7 week. The week's elimination rate of the test bacteria at 20°C amounted to 2.54 log, whereas at 4°C it was low and assumed a value of 0.94 log.

